

İNSAN HAKLARI ÇERÇEVESİNDE ENGELLİLERİN SEYAHAT HAKKI VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDEKİ YASAL DÜZENLEMELER

Ümmühan KAYGISIZ*

Gülay BULGAN**

Öz

Seyahat hakkı tüm bireylerin hakkı olduğu gibi engelli bireyler içinde en temel haklardan bir tanesini teşkil etmektedir. Fakat bu alanda yapılan araştırmalar engelli bireylerin seyahat haklarından tam ve etkin bir şekilde yararlanmadığını gösterir niteliktedir. Oysa engelliler dünyadaki turizm endüstrisi için giderek büyüyen önemli bir pazar konumundadır. Avrupa Birliği dünyada insan haklarına oldukça fazla değer veren uluslar üstü bir birliktir. Bu çalışmanın amacını, Avrupa Birliği'ndeki ülkelerin engellilerin seyahat hakkı ile ilgili mevcut düzenlemelerini ortaya koyarak, var olan durumu tespit etmeye çalışmak oluşturmaktadır. Bu çalışma ile Avrupa Birliği'ndeki ülkelerin bu alandaki durumu incelendiğinde yapılan yasal düzenlemelerin uygulamaya tam anlamıyla geçirilemediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Seyahat Hakkı, İnsan Hakları, Avrupa Birliği, Engelliler, Yasal Düzenlemeler.

THE FRAMEWORK IN HUMAN RIGHTS OF DISABLED TRAVEL RIGHTS AND IN THE EU LEGAL REGULATIONS

Abstract

The right to travel as well as the right of all individuals constitutes one of the fundamental rights of individuals with disabilities. However, the researches which are done in this area are reflections travelling isn't benefit fully and effectively the rights of people with disabilities. However, for people with disabilities in the world tourism industry is growing increasingly important market position. European Union is a unity that is giving a lot of value to human rights in the world. The aim of this study is revealing by existing regulations regarding the right to travel of persons with disabilities in the European Union, countries that is trying to determine the existing condition. This study examined that the situation rights of people with disabilities of the country in the European Union was determined that the application of the regulations did not fully made through in this countries.

Keywords: Travel Rights, Human Rights, the European Union, Disabilities, Legal Arrangement.

1. GİRİŞ

Dünyada önemli bir azınlığı oluşturan engelli bireylerin yaşam standartlarını yükseltmek için yapılacak olan yatırımların herkesin bir gün engelli olabileceği gerçeği ile yapılması sadece bu azınlık için değil tüm dünya insanları için yapılan iyileştirmeler olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Tüm sağlıklı bireyler yaşamın bir gerçeği olarak yaşlanacak ve bir gün gerek işitsel gerek görsel ve gerekse fiziksel olarak bir takım yoksunluklarla mücadele etmek zorunda kalacaktır. Bu gerçeklikten hareketle engelli bireylerin sosyalleşmekte yaşadıkları güçlükler dikkate alınarak gerekli düzenlemelerin yapılması ülkelerin gelişmişlik düzeylerini arttırıcı bir etki doğurarak ülke vatandaşlarının kendi ülkelerinde ve dünyada rahatlıkla hareket edebilen ve her türlü sosyal ve kültürel etkinliklerde bulunabilen mutlu bireylere dönüşmelerinde çok önemli bir rol oynayacaktır. Engelli bireylerin en kolay ve etkin olarak turizm faaliyetlerinde bulunmaları onları sosyalleştiren ve toplumla bütünleşmelerini sağlayıcı

* Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölüm Başkanlığı, ummuhankaygisiz@sdu.edu.tr

** Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta, İkram Hizmetleri Bölüm Başkanlığı, gulaybulgan@sdu.edu.tr

etkiyi arttıran bir olaylar örgüsüdür. Seyahat etmek turizm ürününün karmaşık yapısının bir gereği olarak turistik ürünü tüketebilmeleri için ürünün üretildiği yere gitmek zorunda olmaları nedeniyle turizm faaliyetlerinden ayrı olarak düşünülemez. Bu nedenle engelli bireylerin seyahatleri esnasında karşılaşılabilecekleri engelleri ortadan kaldıracı önlemlerin ivedilikle alınması gerekmektedir. Bu engellerin ortadan kaldırılması için tüm dünyada ve özellikle gelişmiş ülkelerde çeşitli zaman aralıkları ile yapılan yasal düzenlemeler mevcut olmasına karşın henüz yeterli düzeyde değildir.

Ülkemizdeki duruma bakılırsa; T.C. Anayasasının 23. maddesi, “Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti” başlığını taşımakta olup, engelli olsun olmasın tüm bireylere yerleşme ve seyahat özgürlüğünü düzenlemektedir. Seyahat etmek ve turizm faaliyetine katılmak, insanların yaşam kalitesini yükselten önemli bir faaliyettir. Bu faaliyetlere erişim herkes için temel haktır. Engelliler için seyahat etme kısıtlanması, anayasal hak ve özgürlüklerin ihlali anlamına gelmektedir. Bu durum eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmaktadır ve engellilerin hayata tam olarak katılımlarını sağlamak için çok sayıda girişim ve düzenleme gerçekleştirilmiştir (Tütüncü, 2013:262).

Avrupa Birliği üyesi ülkelerdeki durum incelendiğinde bu konuda önemli adımlar atıldığı görülmektedir. Avrupa Birliği üyesi ülkelerde hiç kimsenin kendini toplumun dışında hissetmemesi amaçlanmaktadır. Bu yüzden rehabilitasyon hizmetleri son derece önemlidir. Bu nedenle engelleri olan veya bir sakatlık tehlikesine maruz kalan, dolayısıyla da özel yardıma ihtiyaç duyan bütün insanların rehabilitasyon ve katılım yardımına hakkı vardır ([www.altinokta.org.tr/.../Halil Koseler almanyada gorme ozurluler.doc](http://www.altinokta.org.tr/.../Halil_Koseler_almanyada_gorme_ozurluler.doc), 12.02.2014).

2. ENGELLİLERİN SEYAHAT HAKKI

Dünyada bir milyardan fazla insanın çeşitli engel durumlarının olduğu Dünya Sağlık Örgütü tarafından tahmin edilmekte ve bu tahmini değer dünya nüfusunun %15'ine tekabül etmekte olduğu bilinmektedir (Dünya Engellilik Raporu, 2011:1). Engellilik bir yaşam biçimi olduğuna göre engelli bireylerin yaşam kalitelerinin diğer sağlıklı bireyler gibi yüksek olmasını istemeleri engelli bireylerin en doğal hakkıdır. Yaşam kalitesi göreceli bir kavramdır. Bazı insanlar yaşam kalitesini sağlıklı yaşam ve temiz çevrede, bazıları sosyo-kültürel düzeyi yüksek bir çevrede, bazıları da ekonomik getirisi yüksek bir iş ve hayat koşullarında bulmakta, ancak tüm farklılıklara rağmen yaşam kalitesi kişilerin temel gereksinimlerinde birleşmekte ve yaşam kalitesini belirleyen faktörler hakkında pek çok ortak nokta bulunmaktadır (Güler, 2005:20). Bazı insanlara göre seyahat etmek yaşam kalitelerini artırıcı etki yaratan unsurların başında gelmektedir (Tütüncü vd. 2013:262). Engelli olsun ya da olmasın seyahat etmek, herkesin arzuladığı bir durumdur (Yau vd., 2004:946) Bu nedenle engelli bireylerinde seyahat ederek yaşam kalitelerini arttırmak isteyecekleri bir gerçektir.

Avrupa Komisyonu'nun yaptırdığı bir araştırmanın bulgularına göre Avrupa'da her yıl 8 milyon engellinin en az bir kez yurtdışı seyahatine çıktığı, 15 milyon engelli Avrupalının ise kendi ülkesinde iç turizm faaliyetinde bulunduğu, 22 milyon engellinin de kendi ülkelerinde günübirlik gezilere çıktığı görülmektedir. Ayrıca engellilerin büyük bölümünün en az bir refakatçi ile seyahate çıkıyor olması göz önüne alındığında Avrupa'daki bu özel seyahat pazarının 35 milyon seyahat ve 630 milyon geceleme ürettiği görülmektedir (TÜRSAB, 2008; Bulgan, 2014:14). Seyahat sektörünün uzun yıllar, ta ki engelli nüfusu ve alım gücü ile ilgili bilgilerin paylaşılmasına kadar büyük bir potansiyeli olan engelli pazarına ilgi göstermiş olduğu söylenemez (Arıcı, 2010:30). Bu noktadan hareketle seyahat etmeyi engelli bireyler için de bir hak olarak görmek ve seyahat imkanlarının engellilere göre şekillendirilmesini sağlamak gerekmektedir (Atak, 2008:1-2). Seyahat sektöründe engelli pazarına olan ilginin artmasının sebebi, engelli pazarının endüstri için finansal değeri yüksek bir pazar olması ve bu pazarın değerinin giderek artacak oluşunun tahmin edilmesi olarak görülmektedir (Takeda

vd., 2002:48). Avrupa Ülkeleri'nde Özürlü Nüfus Sayısına bakıldığında, Avrupa'da en fazla engelli bireye sırasıyla; Almanya, Türkiye, İtalya ve Fransa'nın sahip olduğu görülmektedir. Bu kişilerden 110 ila 190 milyonunun önemli sıkıntılar yaşamakta olduğu bilinmektedir (WHO, 2013:6). İspanya'nın erişilebilir turizm açısından önemli bir potansiyele sahip olduğu Guerra'nın 2003 yılında yaptığı bir araştırma sonucu ile ortaya konulmuştur. Engelli turist sayısı bakımından en fazla potansiyeli olan İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya gibi ülkelerden en çok seyahatlerin İspanya'ya gerçekleştirildiği bu çalışma ile tespit edilmiştir. Dolayısıyla İspanya'nın engelli turistler için önemli bir destinasyon olduğu görülmektedir (Guerra, 2003:49; Bulgan, 2014:25). Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir araştırmaya göre, engelli turizm pazarının 50 milyon kişi ile turizm endüstrisi için yeni bir pazar bölümünü oluşturmakta olduğu ve bu pazardan elde edilen gelirin 1998 yılında 200 milyar doları bulduğu ve 2030 yılında ise bu gelirin iki katına çıkacağı tahmin edilmektedir (Burnett vd., 2001: 4). Bu bilgilere ek olarak; Amerikalı Emekliler Derneği (AARP)'ne göre, 42 yaş üstü 81 milyondan fazla yetişkinin bir sonraki yıl nereye gideceklerine dair seyahat planları yaptıkları ve düzenli olarak 126 milyar dolar harcamayı planladıkları bilinmektedir. Nüfusun yaş kriterine bakıldığında herkesin bir gün engelli olabileceği ya da engelli bir aile ferdine refakatçi olarak yardım etmek durumunda kalabileceği yüksek bir ihtimaldir. Refakatçi ile seyahat etmek durumunda olan engellilerin turizm gelirlerinin iki kat arttırıcı bir etki yaratacağı dikkate alınmalıdır. (Holden, 2010:3-4; Yau vd.,2004; Bi, 2006:22). Bu bağlamda seyahat ve turizm endüstrisinin erişilebilirliğini yeniden değerlendirmeye ihtiyaç duyulmakta olduğu bir gerçektir (Holden, 2010:3).

Dünyada önemli bir azınlık olan engelli insanların seyahat ve turizm faaliyetlerinde karşılaştıkları zorluklar yer yer akademik yayınların konusu olmuştur. Ancak bu alanda yapılan çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir (Bi, 2006:11; Israeli, 2002; Burnett ve Bender, 2001; Darcy, 1998, 2002; Yau vd., 2004). Bu nedenle engelli bireylerin seyahat ve turizm aktivitelerine katılmalarının önündeki engellerin nasıl aşılacağına idrak edilerek, engellilerin turizm faaliyetlerine kolay erişilebilirliğinin sağlanarak, bu büyük azınlığın turizm sektörüne sağlayacağı finansal boyutların göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Bi, 2006:11). Engelli bireylerin turizm faaliyetlerine kolay erişebilmesi noktasında tüm servis sağlayıcılarının (otel işletmelerinin, yiyecek içecek işletmelerinin, ulaşırma işletmelerinin vb.) erişilebilirliğinin sağlanması dikkate alınması gereken unsurlardandır. Pozitif personel tutumu engelli bireylerin turizm sektöründeki tesislerin erişilememesi açığını hafifletmek için yardımcı olabilecek belki de en önemli etmendir. Turizm sektöründe engellilerin karşılaşılabilecekleri sorunları ortadan kaldırarak, engellilere eğitilmiş ve olumlu tutumlar sergileyen personelle hizmet sunmak, onların memnuniyetlerini en üst seviyeye taşıyarak, seyahat ve turizm hizmetlerini aldıkları işletmelere oluşan memnuniyet sayesinde tekrar gelmelerini sağlayacaktır (Israeli, 2002:101-102). Böylece daha fazla sayıda engelli birey turizm faaliyetlerinden yararlanırken, turizm sektöründe önemli bir gelir artışı yakalanmış olacaktır (Takeda vd., 2002:59). Tüm bu olumlu gelişmelerin sağlanmasıyla engelli bireyler daha fazla sosyalleşme şansı yakalamış olacak ve tüm sağlıklı bireyler gibi engelli bireyler de kolaylıkla seyahat ve turizm faaliyetlerinde bulunmak istiyor olacaktır.

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ENGELLİLERİN SEYAHAT HAKKI

Seyahat hakkı temel bir "insan hakkı"dır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 13. Maddesinde; *"Herkesin bir devletin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkı olduğu ve Herkesin, kendi ülkesi de dahil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılmak ve ülkesine yeniden dönmek hakkına sahip olduğu belirtilmiştir.* Aynı şekilde 1966 tarihli Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 12. maddesinin 2. Fıkrası da *"Herkes, kendi ülkesi de dâhil, istediği ülkeyi terk edebilir"* demektedir.

BM Engelli Hakları Sözleşme'nin AB ekseninde uygulanabilirliğini arttırmak için hazırlanan, 2010-2020 AB Engelliler Stratejisi de engellilerin ve ailelerinin, sosyal ve ekonomik hayatın her alanında diğerleriyle eşit oranda katılabilmelerini öngörmektedir. Bu, engellilerin serbest seyahat hakkı, kültürel etkinlikler, boş zaman ve spor faaliyetlerine tam erişim haklarını kullanabilmeleri güvence altına alınmasını planlanmıştır. Komisyon, bu amaç aracılığıyla engellilerin birey, tüketici, öğrenci ve ekonomik ve sosyal aktörler olarak karşılaştıkları engelleri kaldırmaya çalışmaktadır (Boyacıoğlu vd., 2014:95).

AİHM de, özel hayata ve aile hayatına saygı gösterilmesini içeren 8. maddeyi engelli bireylere ilişkin sosyal yükümlülükleri kapsayacak şekilde yorumlamıştır. Bununla ilgili ilk dava Botta/İtalya davasıdır (ECHR, 1998). Botta/İtalya davası sonrasında, engelli bireylerin seyahat ve turizm faaliyetleri ile ilgili önemli bir karar yoktur. AİHM'nin devletin pozitif yükümlülüklerini bireyler lehine pozitif önlemler alma konusunda devlete düşen yükümlülüklerin sınırlarına işaret etmesi bakımından elverişli bir karardır. Davada başvuru Bay Maurizio Botta, Trezzano sul Naviglio'da (Milan) yaşayan 1939 doğumlu bir İtalyan vatandaşıdır. Söz konusu davada başvuru fiziksel engelli olup, tatil için gittiği yerdeki özel plajın engellilere uygun şekilde dizayn edilmemesi nedeniyle plajı ve denizi kullanamamış, bu nedenle özel hayatının ve kişiliğinin gelişiminin zarar gördüğünü iddia etmiştir. Başvuru, İtalyan Hükümetinin özel güneşlenme imkanları sağlayacak şekilde gereken tedbirleri almayarak bir ihlale neden olduğunu ileri sürmektedir. Zira bu tedbirlerin alınmaması yüzünden kendisi normal toplumsal hayata katılamamaktadır. Bu davada Mahkeme, kişinin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünün, Sözleşme'nin 8. maddesi anlamında ve devletin korumakla yükümlü olduğu özel hayatının bir parçası olduğuna karar vermiştir. Her ne kadar nihai olarak, söz konusu plajın özel hayat kavramı dahilinde yorumlanamayacağına karar vererek bu olayda kişinin özel hayatı ile devletin alması gereken tedbirler arasında doğrudan bir bağlantı olmadığını belirtse de, davanın önemi, fiziksel ve psikolojik bütünlüğün özel hayatın bir parçası olduğunun teyit edilmesidir (Dericiler, 2014:375).

Engelliler dünyadaki turizm endüstrisi için giderek büyüyen önemli bir pazar konumundadır. Temel insan hakları ve çağdaş bir toplum olabilmenin gereği olarak engellilere seyahat hakkı ve imkanı tanınmalıdır. Engellilere seyahat hakkı ve imkanı tanınmasının temel koşulu ise engelliler için gerekli düzenlemelerin yapılması ve altyapının sağlanmasıdır. Bu konuda hükümetlere, yerel yönetimlere ve turizm sektörü yöneticilerine büyük görevler düşmektedir (Yılmaz vd., 2014:903).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 13.12.2006 tarihli olarak kabul edilen, Türkiye ile birlikte aynı anda 80 ülke tarafından imzalanan ve 3.12.2008 tarih ve 5825 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunan Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin 18. maddesinde "Seyahat Özgürlüğü ve Uyruluk" başlığı altında "*taraf devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında seyahat ve yerleşim yerini seçme özgürlüğüne ve uyruluk hakkına sahip olduğunu kabul ettiği*" belirtilmektedir (BM Engelli Hakları Sözleşmesi, 2008). Sözleşme, engelli kişilerin haklarına bütüncül bir koruma getirmiştir (Kolat, 2009:186). Bu sözleşme taraf olan devletlere, engellilere karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve onların yaşam standartlarını yükseltmek gibi yükümlülükler getirmiştir. Böylelikle sözleşmeye taraf olan tüm ülkeler, başta gelişmiş ülkeler olmak üzere turizm anlayışlarını yeniden engelsiz turizm çerçevesinde konumlamaya başlamışlardır. Bir devletin ülkesinde hukuka uygun olarak bulunan bir kimse, o ülke sınırları içinde seyahat etme özgürlüğüne ve yerleşeceği yeri seçme hakkına sahiptir.

Sektörel açıdan engellilerin seyahatini kolaylaştırmaya yönelik olarak gerçekleştirilen faaliyetlerden biri, TÜRSAB bünyesinde bulunan "*Herkes İçin Engelsiz Turizm Komitesi*"dir. Bu komite 2008 yılında hazırladığı bir raporda İngiliz Üniversitesi Surrey tarafından yürütülen OSSATE (One-Stop-Shop Accessible Tourism in Europe - Avrupa'da Erişilebilir Turizm) adlı araştırmanın sonuçlarına yer verilmiş ve Avrupa'daki engelli nüfusun yaklaşık % 70'inin seyahat ettiği belirtilmiştir. Bu kişilerin genellikle refakatçi ile seyahat ettikleri düşünüldüğünde, Avrupa'da seyahat eden potansiyel rakamın 130 milyon kişi ve

turizm harcamasının 80 milyar Euro'dan fazla olduğu söylenmektedir (Zengin vd., 2013:54-56).

Engelli turizmde turistik seyahatlerin kolaylaştırılması her sorumluluğun ve sürdürülebilirliğin bir parçasıdır. Bu nedenle erişilebilirlik sürdürülebilir turizm politikalarının temel unsurudur. Engelliler için ulaşılabilir turizm; engelli bireylere, diğer bireylerle eşit şekilde fiziksel çevre, ulaşım, bilgi ve iletişim ile halka açık ya da genel kullanıma uygun tesislere erişilebilirliği sağlamak adına uygun tedbirleri tanımlar (World Tourism Organization, 2011). Engelli bireylerin saygın ve eşit muamele ile özgürce tatil yaparak toplumsal yaşama katılma haklarına erişimlerinin sağlanması ancak yerli ve yabancı turistlerin tatillerini sorunsuzca geçirmelerine imkân sağlayacak ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik çalışmalarının doğru biçimde yapılması ile mümkün olacaktır. Öte yandan turizm sektörü açısından engelli turizmde girebilmenin başlıca şartı, engellilerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek tesis, çevre ve personele sahip olunmasıdır. Bu anlamda turizm işletmeleri, yerel yönetimler ve derneklerin koordineli bir şekilde yetki ve sorumlulukların kesin hatlarıyla belirlendiği bir işbirliği içinde olmaları gerekmektedir (Bozok vd., 2014: 20-21).

Avrupa Birliği, özellikle kamu binaları gibi yerlerde engelliler için minimum altyapının sağlanmasını zorunlu kılan Birleşmiş Milletler'in engelliler için haklar anlaşmasını imzalamak noktasında önemli bir adım atmıştır.

Engellilerin sosyal yaşamlarındaki uygulamalara bakıldığında, Almanya'da çeşitli eyaletlerde görme engellilerin refakatçileriyle birlikte tatil yapabilecekleri, bölgesel örgütler tarafından yönetilen tatil köyleri olduğu görülmektedir. Bu imkanlara ilaveten bölgesel örgütlerin, yıl boyunca ilginç programlar ve seminerler düzenlediği bilinmektedir. Bazı ulusal seyahat acenteleri engelliler için özel turlar organize etmekte ayrıca Özürlüler Spor Federasyonu, Alman Körler Federasyonu ve bölgesel örgütler tarafından görme engellilerin yapabileceği çeşitli spor etkinlikleri, ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli spor yarışmaları organize edilmekte olduğu da görülmektedir. (www.altinokta.org.tr/.../Halil_Koseler_almanyada_gorme_ozurluler.doc, 12.02.2014).

Avrupa'nın en büyük tren garı olan Berlin İstasyonu engelli bireylerin seyahatini kolaylaştırma noktasında ileri düzeyde çalışmalar başlatmıştır. İstasyonda görme engelliler için konuşan asansör ve kabartma yön çizgileri bulunmaktadır.

Engelli bireyler için seyahatleri önceden rezerve etmek hala çok önemlidir. Öte yandan, erişilebilir turizm şekilleri de giderek yaygınlaşmaktadır. River Spree üzerinde bazı gezinti gemileri tekerlekli sandalye ile donatılmıştır. Avrupa şehirleri engelliler için erişim kolaylığı konusunda önemli adımlar atmıştır. Herkes için erişim kolaylığı sağlamak çoğu Avrupa şehrinde artık yasal bir zorunluluk haline gelmiştir. 1990'larda bu tür uygulamalara başlayan Berlin'deki otobüslerin tümünde engelliler için özel yerler ve geniş kapılar mevcuttur. 2020'ye kadar aynı sistemin tramvay ve metrolara da uyarlanması planlanmaktadır. Engelliler için yapılan çalışmalarda örnek bir yerleşim olan bir diğer Avrupa şehri Reichstag, Turizm açısından önemli bir merkezdir. Burada da yine ulaşımı kolaylaştırmak için çalışmalar yapılmaktadır (<http://tr.euronews.com/2013/11/25/avrupa-da-engelliler-icin-berlin-modeli/>, 04.03.2015).

Avrupa Birliği üyesi ülke olan İngiltere'deki yasal düzenlemelere bakıldığında; 1995 yılında kabul edilen "Engelliler Ayrımcılıkla Mücadele Yasası"nın (Disability Discrimination Act) özellikle servis sağlayıcılar ve turizm sektörü tarafından engelli insanların durumuna politik ve ekonomik açıdan verilen önemin artırdığı bilinmektedir. Bu yasa ile engelli insanlara turistik çekicilik merkezleri ve konaklama işletmelerini de içererek ayrımcılık yapmak kanuna aykırı bir hal almıştır (Shaw vd., 2004:397). "Engelliler Ayrımcılıkla Mücadele Yasası" 8 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, engelli tanımı ve kavramsal çerçeveden oluşturulmuştur. İkinci bölüm, engellilere yönelik işyerlerinde yapılan ayrımcılık ve buna karşı yapılması gerekenler, sigorta, emeklilik gibi konuları kapsamaktadır. Üçüncü bölüm, mal ve hizmet sunumunda ayrımcılık konusuna değinilmiş, dördüncü bölümde; engellilerin

eğitimi, beşinci bölümde ise toplu taşıma araçlarında engellilerin de yararlanabilmesi için yapılması gereken düzenlemeleri içerdiği görülmektedir. Altıncı bölümde; Ulusal Engelli Konseyi'nin görev ve sorumlulukları belirlenmiş, yedinci bölümde; işveren sorumlukları, ayrımcılık mağdurlarına yapılacak yardımlar konusu irdelenmiş, sekizinci ve dokuzuncu bölüm ise kanunun parlamento ve kraliyetin onayına sunulması konularını içermekte olduğu tespit edilmiştir (Bulgan, 2014: 31; <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/50/contents>, 12.02.2014).

Avrupa Birliği ülkelerinden İtalya'ya bakılırsa; İtalya Parlamentosu 1992 yılında 104 sayılı "Engelli İnsanların Bakımı, Hakları ve Sosyal Bütünleşme Yasası" nı (Law For the Care, Social Integration and Rights of People With Disabilities) kabul etmiştir. Bu yasa ile engellilerin işten çıkarılmalarına karşı korunmaları, eşit eğitim olanaklarına sahip olmaları, halka açık kamu ve özel binaların erişilebilir olması, engellilere araç alacakları zaman vergi indirimleri, özel park yerleri, toplu taşımanın erişilebilir olması gibi olanaklar temin edilmiştir (Çizel vd., 2012:26).

Engelli insanların sosyal yaşamları içerisinde turistik faaliyetlerine bakıldığında İtalya'da bir tur operatörü olan Accessible Italy internet üzerindeki tanıtım sayfalarında engellilerin katılabilecekleri özel tur programları anlatılmakta ve çeşitli kentlerde engellilere yönelik düzenlemeler hakkında bilgilendirme yapıldığı bilinmektedir. Bu düzenlemeler arasında toplu ulaşım araçlarında engellilere yönelik imkanlar, havaalanından transfer imkanları, bölgenin müzeleri ve doğal manzaraları veya önemli yerleri gibi turizm merkezlerinin engellilere açılması yer almaktadır (Öztürk, 2003:3).

Avrupa Birliği tarafından desteklenmekte olan Avrupa'da Erişilebilir Turizm Rehberi olarak PANTOU sitesi, herkes için erişilebilir turizm amacıyla Avrupa'daki iç turizme müşterileri kazandıran tur operatörlerini ve seyahat acentelerini içeren bir sitedir. Turistlere tatillerini istedikleri şekilde planlayabilmeye yönelik çeşitli imkanlar sunmaktadır. Özellikle engelli tatilcilerin tatillerini engelsiz olarak geçirebileceği destinasyon bulmasında sitedeki bilgiler yardımcı olmaktadır. Türkiye'den TÜVA Health&Holiday (Antalya), FHS Tourism&Event (İstanbul), Kaya İzmir Thermal&Convention, Sixpoint Blind Association (ALTınokta Körler Derneği) (Ankara) ve Tourism for All Turkey (Alanya) PANTOU'nun tedarikçilerindedir. Bu tedarikçiler müşterilerine: Erişilebilir Konaklama, Erişilebilir Transfer Hizmetleri, Şehir Turları, Tarihsel ve Kültürel Geziler sunmaktadırlar. (Selçuk vd., 2014:844)

AB ülkeleri arasında Almanya, İngiltere ve Fransa hem yurtiçi hem de AB içi ulaşılabilir turizmde iyi bir kaynak pazardır. Avrupa Komisyonu (European Commission (EU)) ve DG ENTR (2013) Avrupa'da engelli bireylerin yarısından fazlasının gerçekleştirdiği seyahatlerin 2012-2013 dönemi için toplam 170 milyon gününbirlik seyahatlere, konaklamalı seyahatlerin ise yine benzer bir sayıya ulaştığını belirtmiştir. 65 yaş ve üstü turistlerin ise yine aynı dönemde gerçekleştirdiği gününbirlik seyahatlerin 225 milyona, konaklamalı seyahatlerin ise 217 milyona ulaştığı ifade edilmiştir. Diğer yandan Avrupa Birliği'nde özel ulaşılabilirlik gereksinimi olan bireylerin gerçekleştirdiği seyahatler ise 783 milyona ulaşmıştır. Ayrıca EU ve DG ENTR (2013) tarafından yapılan çalışmada Avrupa Birliği ülkeleri kapsamında ulaşılabilir turizm talebinin 2020 yılında 862 milyon seyahate ulaşabileceği ifade edilmiştir. Engelli ve ileri yaş turizmine katılan turist sayısının artması göz önüne alınarak ulaşılabilirlik kapsamında çalışmalar artmakta ve iyileştirmeler yapılmaktadır. (Özoğul vd., 2014:1164.)

4. SONUÇ

Seyahati engelliler için bir hak olarak gören modern toplumlar ve toplumun tüm kesimlerinin bu doğrultuda örgütlenmesi yolunda geçmişten günümüze çok önemli adımlar atılmıştır. Fiziksel ve zihinsel tüm bariyerleri ortadan kaldırmak ve engelli bireylere olduğu kadar her vatandaşa tam bir seyahat özgürlüğü sağlamak çok önemlidir. Bunun için kentleri her bir vatandaş için daha yaşanabilir hale getirmenin yollarını aramak gereklidir.

Birleşmiş Milletler (BM)'nin yaptığı bir araştırmaya göre dünya nüfusunun yaklaşık %15'i engellidir. 1981 yılının BM tarafından Uluslararası Engelliler Yılı olarak ilan edilmesi, yine herkes için eşitlik ilkesini benimseyen BM'ce 1983-1992 yıllarının Engelli İnsanlar On Yılı olarak belirlenmesi, bu dönemde belirginleşen ve Engelli İnsanlara Yönelik Dünya Eylem Programı ile daha da gelişen anlayış ve BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın, 1997 yılındaki Dünya Engelliler Günü nedeniyle verdiği mesajda engellileri dünyanın "en büyük azınlığı" olarak nitelendirmesi önemli gelişmeler arasındadır. Bugün dünyada sayısı milyonlarla ifade edilen insan fiziki ya da zihinsel bir engel ile yaşamaktadır. (Çizel vd., 2012)

Bu bağlamda; BM Engelli Hakları Sözleşmesi ile birlikte hakları dile getirilen engelliler için tüm dünyada "Engelsiz Turizm" düşüncesi giderek yaygınlaşmaktadır (Kilimci, 2008). Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization/WHO) (WHO, 2011) 785 milyondan fazla olan engelli nüfusun ulaştırma, konaklama ve bilgi-iletişim kapsamında engellerle karşılaştığını, zor bir şekilde seyahat ettiğini belirtmekte ve diğer bir taraftan engellilerin daha bağımsız hareket etmeleri için bazı önlemlerin alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Chen (2004) engelsiz turizm sağlamanın hükümetlerin sorumluluğu olduğunu belirtmiştir. Öncelikle engellilerin sosyal hakları olan çevre, fiziksel donanım ve çalışan davranışları ile ilgili rahatsızlıkları bulunmaktadır. Turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmeler tarafından bu konuda engellilerin karşılaştığı zorlukların ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamaların gerçekleştirilmesi de oldukça önemlidir (Poria vd., 2011:571-579).

Dünya'daki engelli sayısının bir milyona yaklaşıyor olması ve bu kişilerin turizmden yararlanacakları düşünüldüğünde turizm destinasyonlarını engelsiz olarak hedef kitleye sunmak gerekmektedir. Avrupa Birliği'nde özel ulaşılabilirlik gereksinimi olan bireylerin gerçekleştirdiği seyahatlerin 783 milyona ulaşması ile Avrupa Birliği ülkeleri kapsamında ulaşılabilir turizm talebinin 2020 yılında 862 milyon seyahate ulaşabileceği varsayılarak bu alandaki pazar günden güne büyümektedir.

Avrupa Birliği ülkeleri arasında engelli turizmi için en çok tercih edilen İtalya ve İspanya'nın engellilere yönelik düzenlediği turizm işletmeleri örnek teşkil edebilir. Engelli turizminin dönemsel olarak Eylül ayında başlayıp, Aralık ayında bittiğini ve Şubat ayında başlayıp, Mayıs ayında bittiğini göz önünde bulundurulursa turizm sezonunu uzatmak için iyi bir alternatif olacağı görülmektedir.

5. KAYNAKÇA

- Arıcı, S. (2010). Bedensel Engellilerin Turizm Sektöründen Beklentilerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Atak, V. (2008). Marmaris'teki Otel İşletmelerinin Bedensel Engelli Turizmine Bakışı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Bi, Y. (2006). Accessibility and Attitudinal Barriers Encountered by Travelers with Physical Disabilities in China, A Thesis Presented to the Faculty of the Graduate School University of Missouri-Columbia.
- Bi, Y., Card, J. A. ve Cole, S. T.,(2007). "Accessibility and Attitudinal Barriers Encountered by Chinese Travellers with Physical Disabilities", International Journal of Tourism Research, Cilt 9, 205-216.
- Boyacıoğlu, E. Z., Çağlar, S. (2014). Engellilerin Turizm Hizmetlerine Erişilebilirlikleri, 15. Ulusal Turizm Kongresi, Engelsiz Turizm, 13-16 Kasım 2014, Ankara, 92-108.
- Bozok, D., Kaya, Ç., Açıksözlü, Ö., (2014). Alanya'nın Engelli Turizmine İlişkin Durumunun Belirlenmesine Yönelik Bir Çalışma, 15. Ulusal Turizm Kongresi, Engelsiz Turizm, 13-16 Kasım 2014, Ankara, 16-31.
- Bulgan, G. (2014). "Engelli Turizmi: Antalya İlindeki Dört ve Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta.

- Burnett, J. J. ve Bender, B. H., (2001). "Assessing the Travel-Related Behaviors of the Mobility-Disabled Consumer", *Journal of Travel Research*, Cilt 40, Sayı 4, 4-11.
- Chen, R. J. C. (2004). *Uses of Hospitality and Leisure Services: Voices of Visitors with Disabilities*. *Advances in Hospitality and Leisure*. Vol:1, 89-102.
- Dericiler, Ö. Y., (2014). AİHM İctihatları Çerçevesinde Özel Hayata Ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkı Bağlamında Sağlık Hakkının Korunması, VI. Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu, 13-14 Kasım 2014.
- ECHR (1998) Case of Botta v. Italy, App. No. 153/1996/772/973, 24 February.
- Guerra, L. S., (2002/2003). "Tourism For All: Organising Trips For Physically Disabled Customers", MA European Tourism Management 2002 / 2003, Bournemouth University -United Kingdom Höğskolan Dalarna -Sweden Hogeschool Voor Toerisme En Verkeer-Netherlands Universite De Savoie-France Universidad Rey Juan Carlos-Spain Fachschule Heilbronn-Germany.
- Güler, E.K. (2005). "Tıbbi Ortamların Ve İlişkilerin Engelli Kişilere Uygunluğunun Etik Yönden Değerlendirilmesi", Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi, Adana.
- Holden, B. R. J. (2010). *Inches From Paradise: A Documentary Film Exploring How Caregivers Of Mobility- Challenged Family Members Experience*, California State University, Presented to the Department of Anthropology.
- Israeli, A. A., (2002). "A Preliminary Investigation of the Importance of Site Accessibility Factors for Disabled Tourists", *Journal of Travel Research*, Cilt 41, Sayı 1 101-104.
- Özoğul, G., Baran, G. G. (2014). Bir Uzmanlaşma (İhtisaslaşma) Modeli: Ulaşılabilir Turizm Tur Planlaması Örneği, 15. Ulusal Turizm Kongresi, Engelsiz Turizm, 13-16 Kasım 2014, Ankara.
- Özdemir, G. Yılmaz, S. Ş., Avcıkurt, C. (2014). Engelli Turizmi Ve Belek'teki Otel Yöneticilerinin Engelli Turizmine Bakış Açıkları, 15. Ulusal Turizm Kongresi, Engelsiz Turizm, 13-16 Kasım 2014, Ankara, 903-918.
- Öztürk, N.,(2003). "Engellilerin Toplumsal Gelişimin Yönelik Proje: Türkiye'de Engelliler Turizminin Geliştirilmesine Yönelik Konaklama Tesislerindeki Alt Yapı İmkanlarının Araştırılması", Ankara, Aralık 2003.
- Poria, Y., Reichel, A. ve Brandt, Y. (2011). *Dimensions of Hotel Experience of People with Disabilities: an Exploratory Study*. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. Vol. 23. No: 5, 571-579.
- Selçuk, G. N., Kınalı, N., Erdoğan, M., (2014). Engelsiz Turizm Açısından Destinasyon Yönetim Örgütünün Önemi, 15. Ulusal Turizm Kongresi, Engelsiz Turizm, 13-16 Kasım 2014, Ankara, 834-847.
- Shaws, G. ve Coles, T., (2004). "Disability, Holiday Making and the Tourism Industry in the UK: A Preliminary Survey", *Tourism Management*, Cilt 25, Sayı 3, 397-403.
- Takeda, K. ve Card, J. A., (2002). "U.s Tour Operators and Travel Agencies: Barriers Encountered When Providing Package Tours to People Who Have Difficulty Walking", *Journal of Travel & Tourism Marketing*, Cilt 12, Sayı 1, 47-60.
- Tütüncü, Ö. ve Aydın, İ., (2013). "Ulaşılabilir Turizm", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 24, Sayı 2, 261-263.
- Yau, M. K., Mckercher, B. ve Packer, T. L., (2004). "Traveling with a Disability More Than an Access Issue", *Annals of Tourism Research*, Cilt 31, Sayı 4, 946-960.
- World Health Organization, (2013). "Disability Report by the Secretariat", Sixty- Sixth World Health Assembly Provisional Agenda Item 13.5, A66/12, 11 March 2013.

Zengin, B. ve Eryılmaz, B. (2013). Bodrum Destinasyonunda Engelli Turizm Pazarının Değerlendirilmesi. International Journal of Economic and Administrative Studies, 6(11), 52-74.

İnternet Kaynakları

Avrupa'da Engelliler İçin Berlin Modeli <http://tr.euronews.com/2013/11/25/avrupa-da-engelliler-icin-berlin-modeli/> (Erişim tarihi: 04.03.2015).

Çizel, B., Sönmez, N. ve Akıncı, Z. (2012). Antalya'da Engelli Turizminin Gelişimi İçin Arz ve Talep Üzerine Bir Araştırma, Ankara, Yiğitler Grup Reklam Matbaa. http://apgem.akdeniz.edu.tr/v2/template/content/projeler/eaet/ciktilar/kitap_engelli_son_kapali.pdf (Erişim Tarihi: 20.02.2015).

Disability Discrimination Act <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/50/contents> (Erişim tarihi: 12.02.2014).

Dünya Engellilik Raporu Yönetici Özeti, (2011). Dünya Sağlık Örgütü 2011 www.who.int (Erişim tarihi: 12.02.2014).

Kilimci, S. (2008). Turizm Engel Tanımaz. Engelli Turizm. 5, 257-261. http://www.tursab.org.tr/tr/engelsiz-turizm/komite-haberleri/turizm-engel-tanimaz_490.html (Erişim Tarihi:12.02.2015).

Köseler, H. Almanya'da Görme Özürlüler, www.altinokta.org.tr/.../Halil_Koseler_almanyada_gorme_ozurluler.doc (Erişim tarihi: 12.02.2014).

TÜRSAB (2008) <http://www.tursab.org.tr/content/turkish/home/engelsiz/08suPazar.asp> (Erişim tarihi: 13.11.2013).